

Újhartyán kisközponti funkciói és lehetőségei

Dr. Molnár Balázs

Tudományos munkatárs, MTA RKK

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés	2
II. A kistérségek és szerveződések	3
2.1. A dabasi kistérség.....	5
2.2. Feladatellátás kistérségi szinten	18
III. A központi szerepkör	21
3.1. A kisközponti funkciók	22
3.2. Újhartyán kisközponti funkciói és továbbfejlesztésének lehetőségei	23
IV. Következtetések	29
V. Felhasznált irodalom	32

I. Bevezetés

Újhartyán kisközponti funkcióinak és lehetőségeinek vizsgálata megkívánja egyrészt az urbanizáció és a társadalmi-gazdasági fejlődés területi vonatkozásai, másrészt a feladatellátás és az együttműködés oldaláról történő megközelítéseket, az összefüggések együttes feltárásával. A részben horizontális, részben vertikális fókuszálás olyan metszéspontokat rajzol ki, amelyek megadják az egyes feladatellátások és együttműködések területi és igénybevételi hatókörét, az egyes funkciók vonzását, a központi szerepek területiségét.

Ugyanakkor a község kisközponti funkcióit megítélni csak egy tágabb települési kör együttes vizsgálata révén lehetséges. Ezek száma feltételezhetően nem nagyobb a jelenlegi dabasi KSH kistérség településszámánál, ugyanakkor nem is feltétlenül esik egybe annak határaival. Helyi tapasztalatok szerint azonban organikus fejlődés csak a legközelebbi szomszéd települések vonatkozásában jellemző, amely megengedővé teszi a vizsgálatok kistérségi határokon belül történő maradását. Ugyanakkor ráirányítja a figyelmet a településközi együttműködések kistérségi szintű szerveződésére.

II. A kistérségek és szerveződések

A kistérség fogalma a rendszerváltással egyidős, ugyanakkor számba vehető előzményként lehet tekinteni az egykori járásokra, majd a városkörnyéki igazgatásra is. A kistérségi szerveződés alulról, a települési-önkormányzati szintről építkezett már az 1990-es évek legelejétől. Szinte az önkormányzati törvény kínálta önkormányzati szétaprózottsággal egy időben, teljesen önkéntes alapon indult el. A településhálózatban tehát egy időben, egymással ellentétesen zajlott le, illetve zajlik jelenleg is egy dezintegrációs és egy integrációs folyamat. Maga a kistérség és a kistérségi szerveződés fogalma elkülönül egymástól: az előbbi egy térben lehatárolt területet, fizikai, statisztikai, tervezési, ellátási teret jelöl, míg az utóbbi települési önkormányzatok azon csoportját jelenti, ahol többnyire – időben, formájában és módjában változó – társulási formát választva együttműködnek.

A kistérség fogalmára sokféle definíciót lehet találni, attól függően, hogy milyen szempontból kerül vizsgálatra. A kistérség térbeli lehatárolása sem egy egyszerű feladat, hiszen sem a közigazgatási, sem a természetföldrajzi, de még a vonzáskörzet-határok sem definiálhatják kizárólagosan és pontosan. Sokkal összetettebb területi egységről van szó, olyanról, ahol egy településkör történelmi, kulturális gyökereit, társadalmi, természeti, gazdasági adottságait, néprajzi értékeit együttesen kell vizsgálni, úgy, hogy ezen a területen a fenti tényezők homogenitása a legnagyobb legyen. Ezt a téregységet lehetne komplex módon kistérségnek nevezni¹.

A kistérségi szerveződések megalakulása több szakaszhoz köthető. Az 1990-es évek első felében elindult kistérségi szerveződések erősen kötődtek a táji identitáshoz, ez a nevükben is sokszor megmutatkozott. Életre hívásukban nagy szerepet játszott az érdekérvényesítés, ezzel is magyarázható, hogy jellemzően az aprófalvas területeken jelentek meg először (pl. PHARE kistérségek). A területfejlesztési törvény 1996-os elfogadása utáni időszakra esik a kistérségek második megalakulási hulláma. Eredményképp az 1990-es évek második felében az alulról szerveződő kistérségi társulások már szinte teljesen lefedték a teret, ugyanakkor az önkéntesség elvének érvényesülése miatt egyes területeken jelentős átfedések is mutatkoztak, azaz egyes települések több kistérségi szerveződés tagjai lettek, máshol egyiknek sem.

---

¹ Jogszabályi értelemben a kistérségek a települések közti valós, munka-, lakóhelyi, közlekedési, középfokú ellátási, stb. kapcsolatokon alapulnak, melyek révén az egy vagy több központi településhez vonzódnak. A kistérségek rendszere az ország egész területét lefedi, a megyehatárokat át nem lépi és nem közigazgatási jellegű. Az először 138 egységből álló rendszert 1994. január 1-jén léptette életbe a KSH, amelyet 1997. augusztus 1-jén 150 egységesre alakított át. A 2004. január 1-től érvényes 168 tagú új kistérségi rendszert a 244/2003 (XII.18.) Kormányrendelet hívta életre.

A kistérségeknek szánt és a kistérségek részéről felvállalt legfontosabb feladat a gazdaság és a társadalom térszemléletű fejlesztése úgy, hogy az adott térség fejlődése a térség gazdasági és társadalmi szereplőinek érdekképviseletére, érdekefelismerésére és az önmozgásra építsen. E szemlélet alapján a térség fejlesztése a helyi gazdaság és társadalom ügye, azoké, akik a fejlődést akadályozó problémák és a fejlesztési lehetőségek felismerése alapján összehangolt akciókba kezdenek. Ez az együttműködés önkéntes, jó alapot szolgáltat hozzá a gazdaságföldrajzi-kulturális összetartozás érzése, a hasonló helyzetértékelés és a kapcsolatok közelsége, személyessége (Szörényiné Kukorelli I. 2001, 2006).

A fentiekből következő feladatokat csak intézményesült, működőképes kistérségi szervezetek képesek elvégezni. Az azonban kérdés, hogy léteznek-e ilyenek egyáltalán, továbbá a mostani társulások ilyenek-e, és ha igen, akkor a központi források hiánya ellenére mi vezet el a működőképességhez? Ezt részben az alulról építkezés erejében, valamint a pályázati úton megszerzett pénzügyi támogatások lehetőségében kell keresni. Ugyanakkor éppen ez jelenti azt, hogy a kistérségek működőképessége is igen széles skálán mozog (akárcsak a településeké), de sikerességük sok esetben szervezet-, vagy személyfüggő is.

Tény az is, hogy a kistérségi szerveződés, a kistérségben való gondolkodás a magyar terület- és vidékfejlesztésben természetessé vált, holott közel sem lehet letisztult fogalomról, gyakorlatról, vagy szerep- és feladatköréről beszélni. Ezt az is jól mutatja, hogy az önkormányzati és a területfejlesztési társulások mellett az 1990-es évek közepére és végére megjelentek a statisztikai és a vidékfejlesztési kistérségek. Majd 2002 után a rendszer a statisztikai kistérségek, illetve annak keretein belül a többcélú társulások 'győzelme' irányába indult el, amihez újabb és újabb feladatellátások is társulnak, sőt központi finanszírozásban is részesülnek, valamint a programozás és a közigazgatás is 'kacsingat' a kistérségi szint felé.

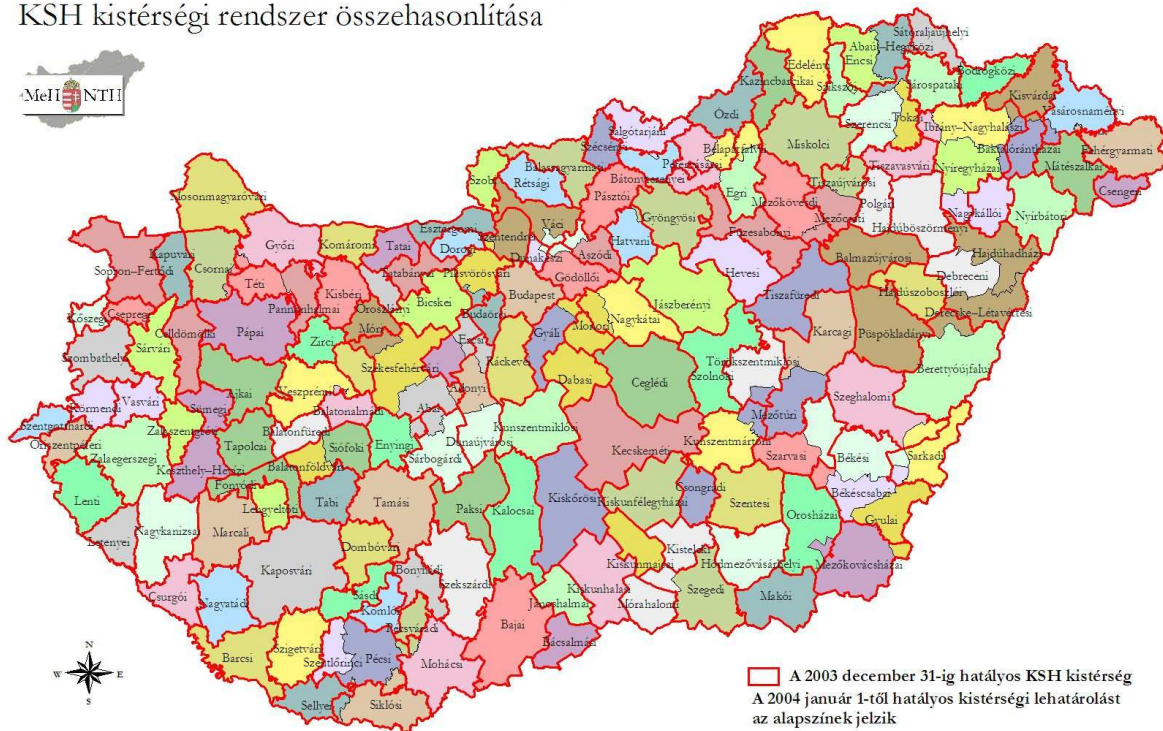
Tervezési-statisztikai szempontból a hazai KSH kistérségi rendszer megfelel az Európai Unió területi egységei osztályozásának, ahol a magyarországi 3 országrész NUTS 1, a 7 tervezési-statisztikai régió NUTS 2, míg a 19+1 megye NUTS 3, azaz a legkisebb területtel és legalacsonyabb népességszámmal rendelkező regionális szinten jelenik meg. Utóbbi 2007-ben a 27 tagú EU-ban 1284 elemből áll (pl. régiók, megyék, körzetek, tartományok, szigetek, illetve utóbbiak csoportjai), továbbá 3400 NUTS 4 kistérségi (nincs minden országban kijelölve) és mintegy 120 ezer NUTS 5 települési szintű elemből épül fel. Azaz helyi adminisztratív egységekből, konkrétan kistérségekből, kantonokból, településcsoportokból, kommunákból, illetve különböző városi agglomerációkból és települési egységekből. A

NUTS rendszer 2003-as európai felülvizsgálata óta az utóbbiakat LAU 1 és LAU 2 szintnek nevezik (LAU – Local Administrative Unit).

Magyarországon a megyéket 2004. január 1-től 168 LAU 1 szintű statisztikai kistérség alkotja, azokat pedig 3145 LAU 2 szintű település. A Közép-Magyarország országrész (NUTS 1) és a Közé-magyarországi Régió (NUTS 2) részét képező Pest megye (NUTS 3) 15 kistérségből (LAU 1) és 168 településből áll (LAU 2). 2004. előtt még 14 kistérsége volt Pest megyének (1. ábra), de az új jogszabályi lehatárolás révén létrejött a vere-segyházi kistérség is.

1. ábra

A 2003 december 31-ig hatályos és a 2004 január 1-től hatályos KSH kistérségi rendszer összehasonlítása

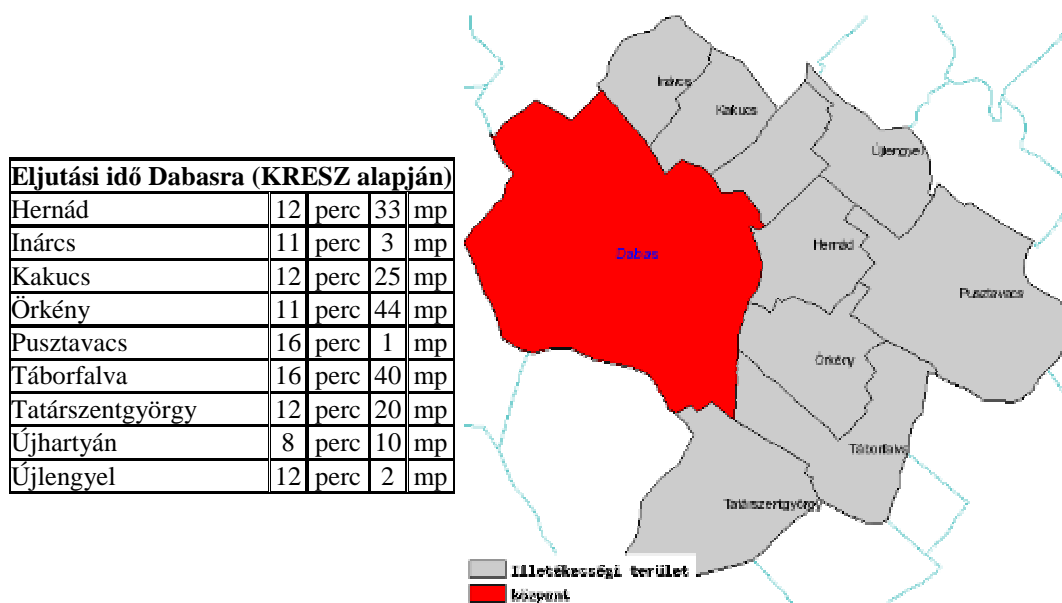

Forrás: MEH, 2004

2.1. A dabasi kistérség

Pest megye kistérségei közül a dabasit 10 település alkotja, amelyből kettő városi jogállású: Dabas, Hernád, Inárcs, Kakucs, Örkény, Pusztavacs, Táborfalva, Tatárszentgyörgy, Újhartyán és Újlengyel. Dabas központ elérhetősége az egyes településekről igen kedvező helyzetet mutat (2. ábra), de közülük is Újhartyán és Örkény emelkedik ki a 4-es főút felé mutató keleti irányú összekötő közlekedési kapcsolat biztosításával.

2. ábra A dabasi kistérség (LAU 1) és illetékességi területének települései (LAU 2), valamint az eljutási idők a központba

Forrás: TEIR, 2007

A kistérség és annak települései területfejlesztési szempontból nem számítanak kedvezményezettnek (1. táblázat), amely az e téren megszerezhető többletforrások szempontjából ugyan kedvezőtlen, de egyben a térség relatív fejlettségére is felhívja a figyelmet, és feltételezi az önerőből rendelkezésre álló települési és kistérségi fejlesztési források kedvezőbb konstellációját.

1. táblázat A dabasi kistérség alapadatai

Terület (km ²)		499
Lakónépesség (fő, 2004. dec. 31.)		43475
Területfejlesztési szempontból kedvezményezett térség (64/2004. Korm. rendelet szerint)		Nem
Típus szerint	Társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térség	Nem
	Ipari szerkezetátalakítási térség	Nem
	Vidékfejlesztési térség	Nem
Mérték szerint	Hátrányos helyzetű	Nem
	Leghátrányosabb helyzetű	Nem
Települések száma		10
Jogállás szerint	Város	2
	Község	8
Területfejlesztési szempontból kedvezményezett települések száma (7/2003. Korm. rendelet szerint)		0
Típus szerint	Társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott település	0
	Országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott település	0
	Leghátrányosabb kistérséghez nem tartozó leghátrányosabb helyzetű település	0

Forrás: VÁTI, 2005

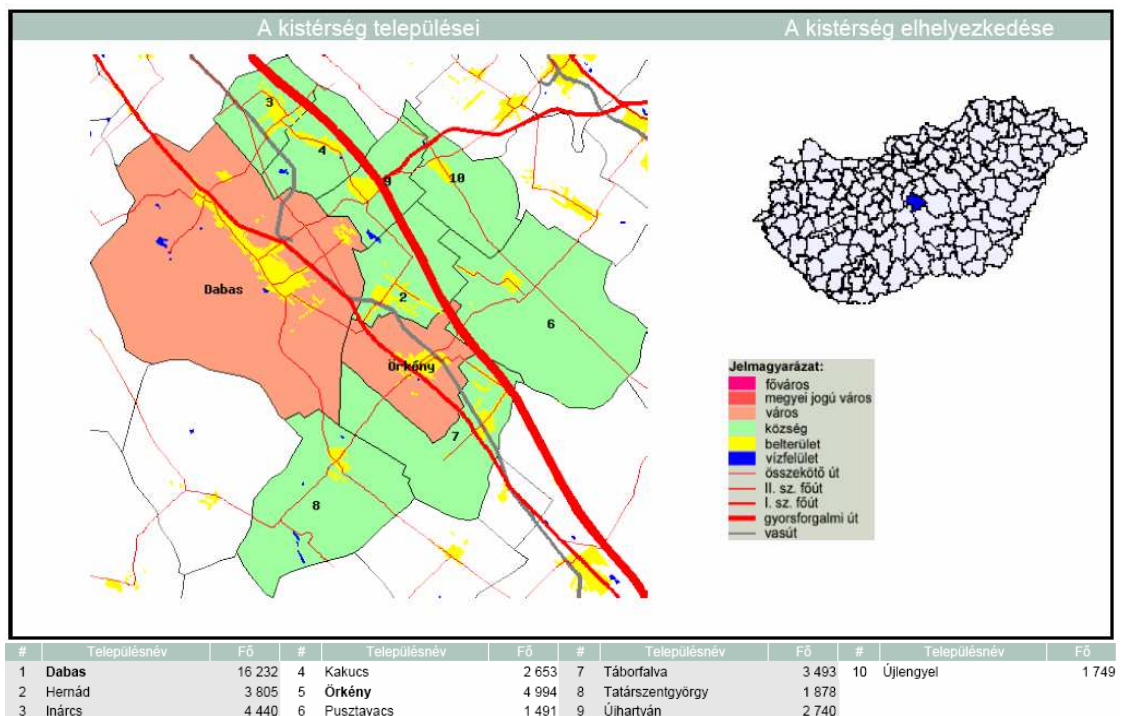
A kisközponti funkciók megítéléséhez azon társadalmi-gazdasági mutatók terén, amelyek közvetlen kapcsolatba hozhatók a térségi szerepekkel, a feladatellátással és a vonzásviszonyokkal, érdemes kistérségi szinten elemzést végezni, annak érdekében, hogy

kirajzolódjanak Újhartyán térségi pozíciói. Ugyanakkor a népesedéssel összefüggő kérdések esetén az újhartyáni népesség 2020-ig várható alakulásával foglalkozó tanulmány megyei és kistérségi kitekintései jelenti a támpontokat.

Újhartyán a kistérség 6. legnépesebb települése, mindössze a térségi népesség 6,3%-át tömöríti. Lakosságának természetes reprodukciója negatív összefüggésben az erőteljes elöregedéssel, alacsony születésszámmal és magas halálozással, ugyanakkor jelenlegi vándorlási egyenlege is mérsékelt, így tényleges növekedési üteme stagnáló jellegű (*Molnár 2007*). Kicsit kedvezőbb a helyzet a lakásépítések, lakáshelyzet vonatkozásában, melynek mutatói szerint (pl. 100 lakásra jutó lakás- és üdülőépítések, megszűnések, vagy felújítások száma; az év folyamán épített lakások jellemzői, pl. szobaszám, infrastruktúra, stb. terén) Újhartyán zömében a kistérségi települések középmezőnyébe tartozik. Ugyanakkor mindkét irányba vannak jelentősebb eltérések is (pl. kedvezőbb a laksűrűség mutatója, vagy magasabb a gázzal fűtött lakások aránya, illetve a villamos-energia felhasználás, de a legrosszabb a vízhálózatba kapcsolt lakások aránya; *8-10. ábra*). A helyzet megváltoztatására azonban jelentős társadalmi-gazdasági fejlesztésekbe kezdett az önkormányzat.

Mindezek azonban jelzik, hogy a kisközponti funkciók, azok hatóköre, igénybevétele terén más jelentősebb népességkoncentráló településeket is számba kell venni, elsősorban is Örkényt és Inárcsot, amelyek szintén határosak Dabassal. Újhartyán közöttük helyezkedik el mindkét irányba egy-egy – Újhartyánnal összemérhető, részben nagyobb népességű – települést közrefogva (Kakucs, Hernád; *3. ábra*). Fenti tények mindenképpen mérlegelendők a kisközponti funkciók reális megítélése kapcsán, és azt az elméleti következtetést sejtetik, hogy Újhartyán, Kakucs, Hernád és Újlengyel tartozhatnak a legszorosabban össze az igénybevételek, funkciók, együttműködések terén a távolabbi népességsúlyok esetleges szétvonása miatt.

3. ábra A dabasi kistérség elhelyezkedése, településeinek összeköttetése, bel- és külterületei, vízfelületei

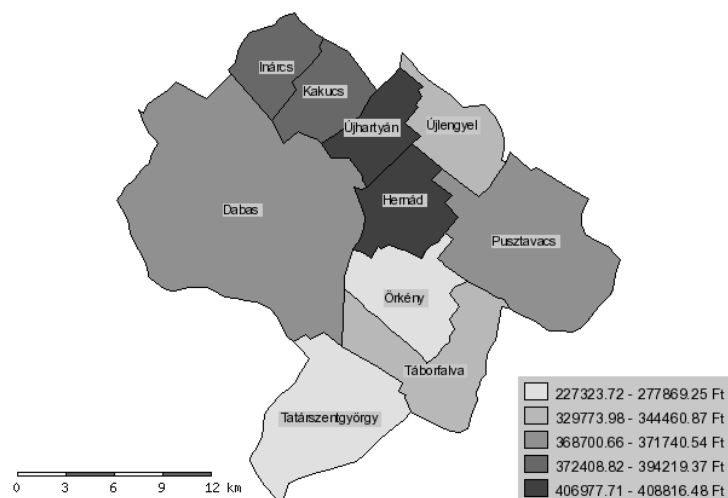

Forrás: VÁTI, 2005

A települések fejlettségét és a lakosság életminőségét több mutató is egyaránt jól jellemzi. Közülük a lakosság konkrét jövedelmi helyzetét jól szemlélteti a 4 és 5. ábra, amelyek az egy lakosra jutó jövedelmet és a legmagasabb jövedelmi csoportok relatív területi koncentrációját mutatják, amelyek szerint Újhartyán, Hernád és Inárcs emelkedik ki jelentősen. Ezzel szemben a 6. ábra az alacsonyabb jövedelemmel magasabb arányban rendelkező kistérségi településeket jelzi, ahol Újlengyel és Örkény emelkedik ki.

4. ábra

Egy lakosra jutó összes nettó jövedelem [259]
Dabasi kistérség települései (2004)

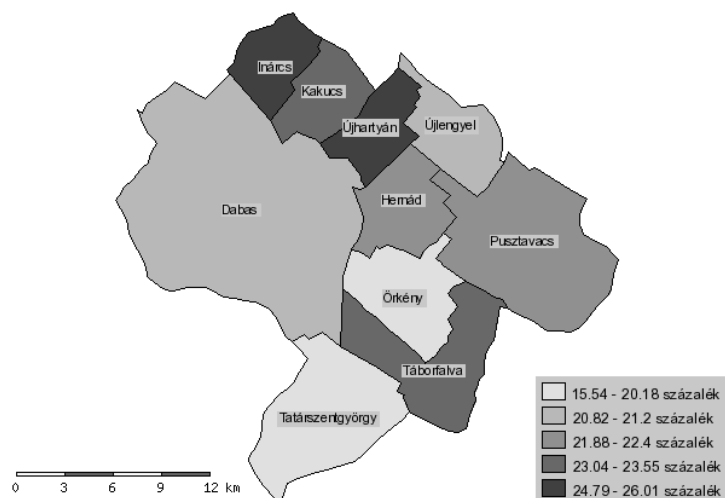

Forrás: TEIR

5. ábra

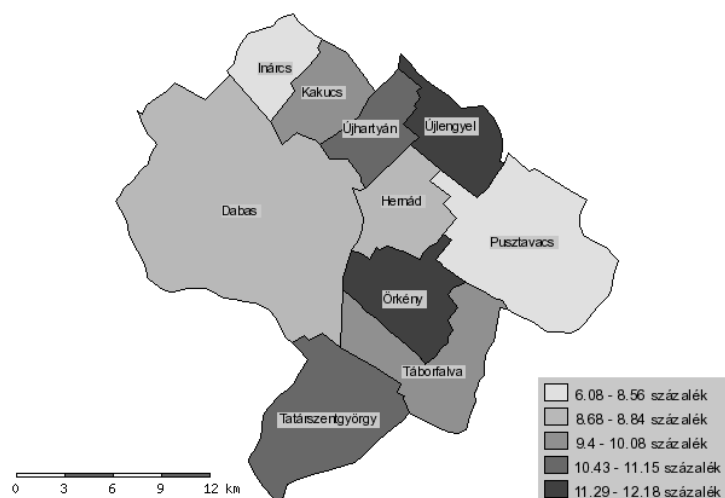
1500-X eFt nettó jövedelmű adófizetők aránya [304]
Dabasi kistérség települései (2004)

Forrás: TEIR

6. ábra

0-200 eFt nettó jövedelmű adófizetők aránya [289]
Dabasi kistérség települései (2004)

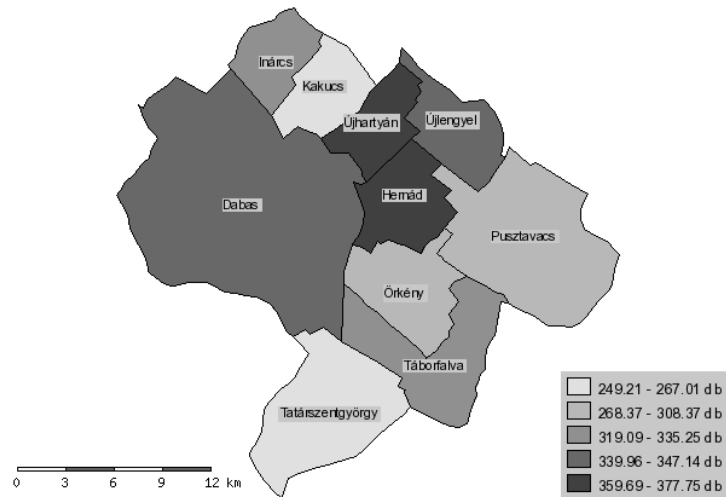

Forrás: TEIR

A személygépkocsik lakossági aránya, amely közvetten szintén utal az életszínvonalra, egyértelműen Újhartyán, és utána Hernád kiemelkedő helyzetét mutatja a dabasi kistérségben (7. ábra).

7. ábra

1000 lakosra jutó személygépkocsik száma [212]
Dabasi kistérség települései (2005)

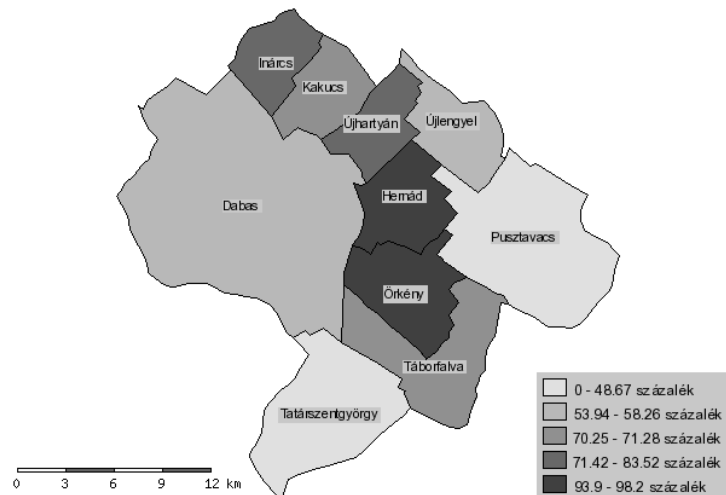

Forrás: TEIR

A lakásokkal kapcsolatos infrastruktúrák és szolgáltatások terén is igen magas az igénybevétel (8-10. ábra). Alacsony a közműolló, magas a víz-, energia- és a gázfogyasztás, kedvezőek a rákötöttségeket jelző mutatók.

8. ábra

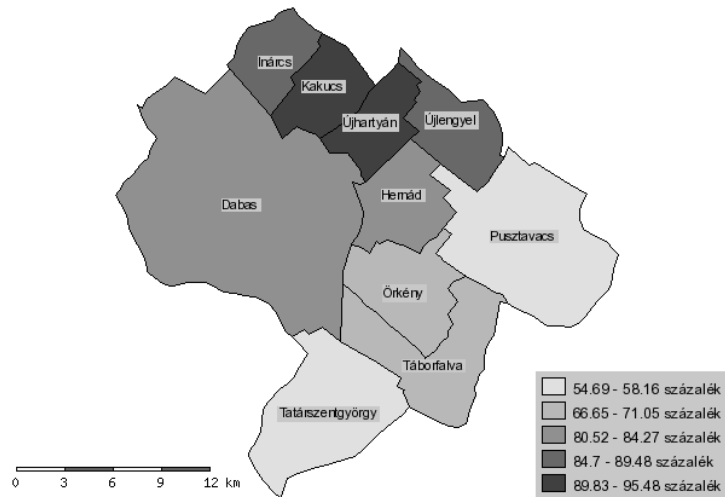
Közcsatorna hálózatba bekapcsolt lakások aránya [158]
Dabasi kistérség települései (2005)

Forrás: TEIR

9. ábra

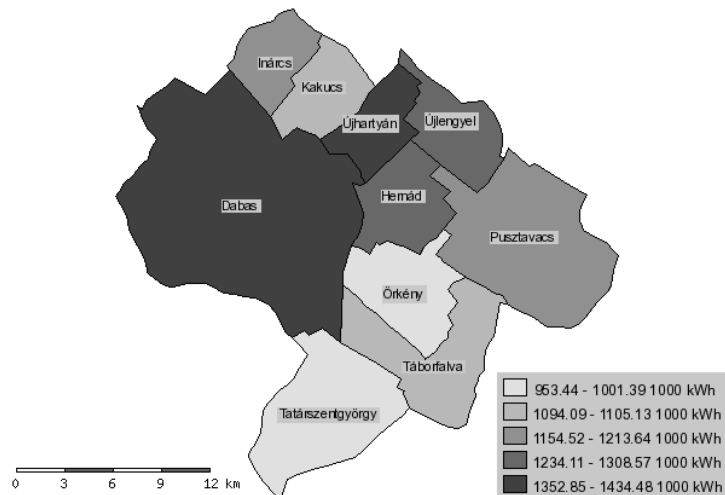
Gázzal fűtött lakások aránya [170]
Dabasi kistérség települései (2005)

Forrás: TEIR

10. ábra

Ezer lakosra jutó háztartások részére szolgáltatott villamos energia mennyisége [165]
Dabasi kistérség települései (2005)

Forrás: TEIR

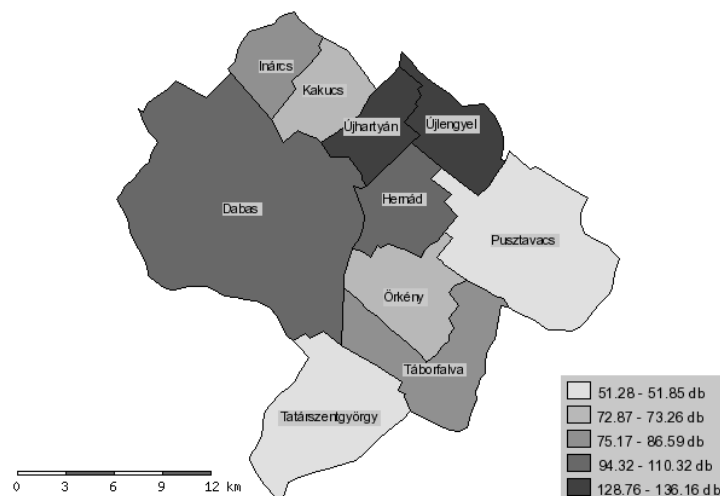
Előzőek a kisközponti szereplehetőségeket a magán és közjavak fogyasztásának magasabb helyi szintje oldaláról támogatják. Jelentőségük lehet a kisközponti funkciók igénybevétele és elérhetősége szempontjából, és azt is jelzik, hogy a kiemelkedő települések lakói részben rugalmasabbak, részben kedvezőbb jövedelemmel, életminőséggel rendelkeznek, ugyanakkor jobban igénylik a fejlettebb ellátásokat, szolgáltatásokat.

A kedvező helyi gazdasági adottságok és lehetőségek a kisközponti szerepképzésben kiemelt jelentőségűek. A gazdasági vállalkozások relatív sűrűsége terén Újhartyán vezető helyzete emelhető ki Újlengyel előtt (11. ábra). Ugyanakkor talán még fontosabb a foglalkoztatás és a munkanélküliség, melynek helyi mutatói szintén a legjobbak közé tartoznak a kistérségben.

Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat (ÁFSZ) legfrissebb adatai szerint például az 1824 munkavállalási korú újhartyáni lakos közül mindössze 60-at tartottak nyilván munkanélküliként 2007.02.20-án (közülük 2-en tartós munkanélküliek, illetve 36-an járadék és 7-en segély típusú ellátásban részesülnek), amely 3,3%-os munkanélküliség rátának felel meg. A környező településeken Újlengyel kivételével (2,2%) magasabbak az értékek (Tatárszentgyörgy: 5,4%, Dabas: 4,8%, Örkény és Táborfalva: 4,4%, Kakucs: 4,2%, Hernád és Inárcs: 3,6%, Pusztavacs: 3,4%, Pest megye: 3%).

11. ábra

1000 lakosra jutó regisztrált gazdasági vállalkozások száma [309]
Dabasi kistérség települései (2005)

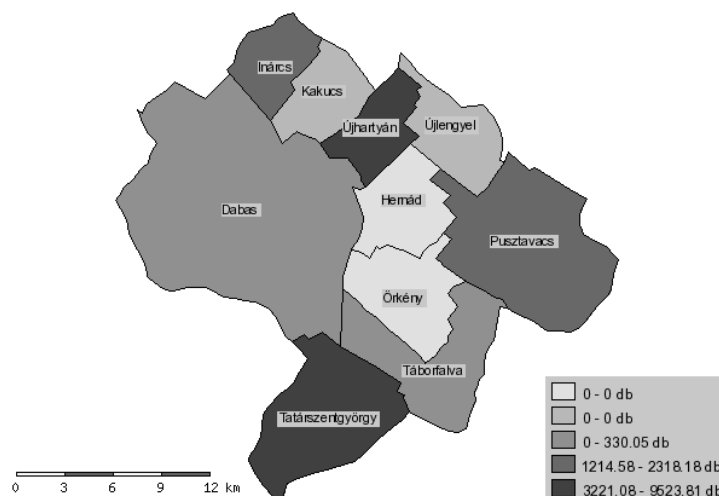

Forrás: TEIR

Mindezek egyrészt jelzik a helyi gazdaság fontosságát a település és a környék lakossága szempontjából, másrészt a gazdaság térségi vonzereje olyan tényezőnek tűnik, amely több területen is biztosít kisközponti funkciókat (pl. foglalkoztatás, logisztika, stb.), harmadrészt olyan multiplikátor hatásokat jelenítenek meg, amelyek más központi funkciók megszerzését, kialakítását, megszervezését és erősítését is segítik (pl. gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatások, helyi közlekedés, stb.).

12. ábra

100000 lakosra jutó összes kereskedelmi szálláshely szállásférőhelyeinek száma [128]
Dabasi kistérség települései (2005)

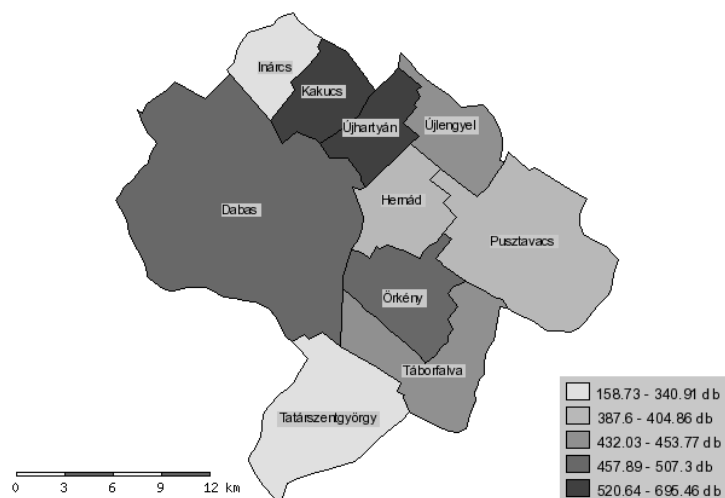

Forrás: TEIR

A gazdaság mellett az idegenforgalom központképző szerepe is kiemelkedő, mely téren Újhartyán adottságai szintén kitűnők. Tatárszentgyörgy után következik például a szállásférőhelyek relatív száma alapján (12. ábra), de a szálláshelyek vendégei és külföldi vendégei, valamint az általuk eltöltött vendégéjszakák száma alapján szintén hasonlóan jó a helyzete (a relatív vendégszámok alapján Inárcs és Tatárszentgyörgy vezet Újhartyán előtt, a külföldi relációkban azonban Inárcs után Újhartyán megelőzi Tatárszentgyörgyöt). A vendéglátóhelyek lakossági aránya terén szintén messze kiemelkedik Újhartyán (Kakucs előtt; 13. ábra). Ezeket a lehetőségeket a három helyi panzió és az éttermek, egyéb vendéglátóhelyek biztosítják, ugyanakkor ez az adottság másokkal kiegészülve a turizmus legkülönbözőbb területeinek fejleszthetőségét is magában hordozza. Támogatja a turisztikai központi szerepek kiterjesztéséhez szükséges mélyebb hatásvizsgálatok elvégzését is.

13. ábra

100000 lakosra jutó vendéglátóhelyek száma [127]
Dabasi kistérség települései (2005)

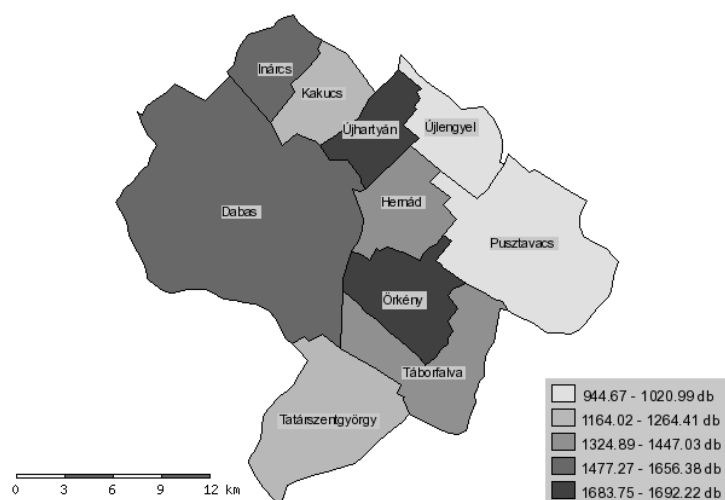

Forrás: TEIR

A kereskedelmi funkciók terén Újhartyán és mellette Örkény relatív kedvező helyzete emelhető ki, amely megmutatkozik például a kiskereskedelmi üzletek magas lakossági arányában (14. ábra). A kereskedelmi szerepek meghatározók a kisközponti funkciók terén (kispiaci központ, speciális kereskedelmi üzletek vonzása, üzleti szolgáltatások, stb.), ugyanakkor nehezen számszerűsíthető és mérhető minőségi elemek kiemelt fontosságra tettek szert az elmúlt években.

14. ábra

100000 lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek száma (gyógyszertárak nélkül) [121]
Dabasi kistérség települései (2005)

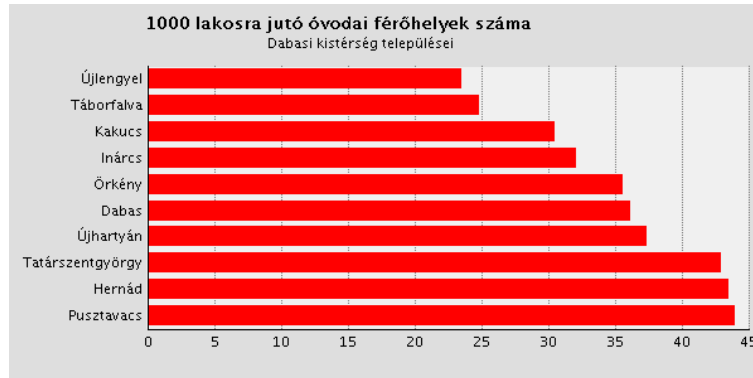

Forrás: TEIR

Az oktatás, valamint az egészségügyi és szociális ellátás központképző szerepe az egyik legfontosabb lakossági oldalról. Oktatási téren Dabas és Örkény középiskolái egyértelmű térségi vonzást jelenítenek meg, ugyanakkor az Újhartyáni általános iskolának és óvodának

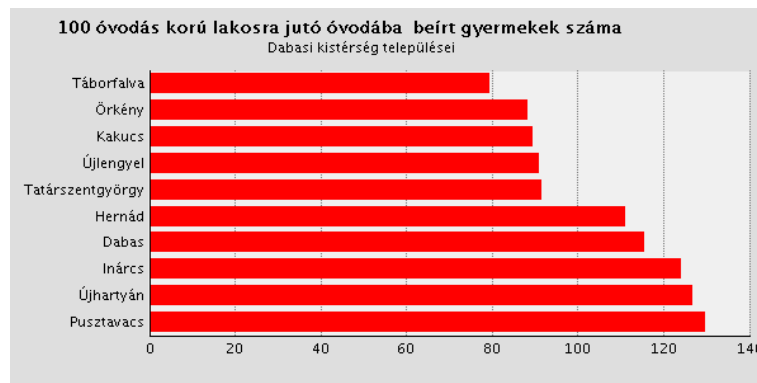
igen kedvezőek az általános mutatói (15-16. ábra), és a helyi használatot jelentősen meghaladó többletet mutatnak az igénybevételeik (17-18. ábra), ami utal e közszolgáltatások színvonalas és minőségi voltára.

15. ábra

Forrás: TEIR

16. ábra

Forrás: TEIR

17. ábra

Forrás: TEIR

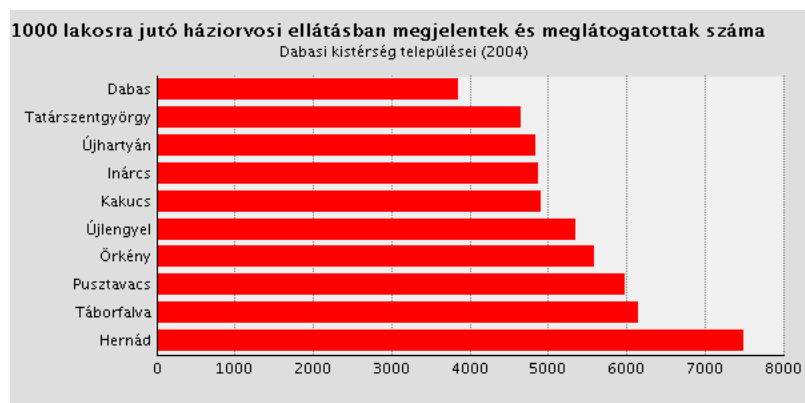
18. ábra

Forrás: TEIR

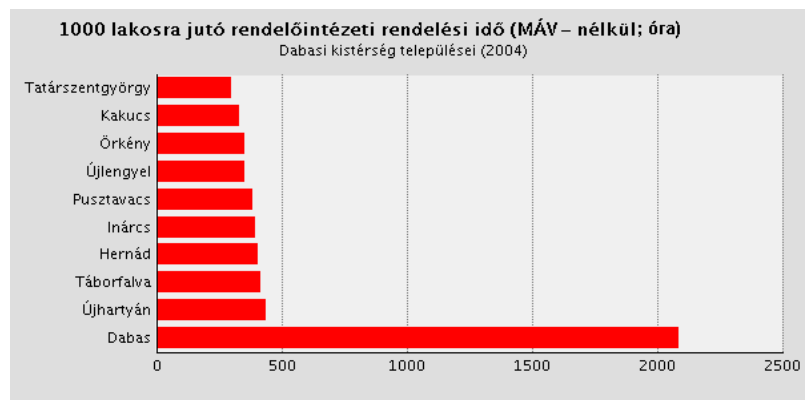
Az egészségügyi (19-21. ábra) és a szociális (22-23. ábra) ellátórendszer helyzete is kiemelkedő Újhartyánban térségi szinten, kedvező, hogy alacsonyabbak a helyi igénybevételi és a rászorultsági arányok. Ugyanakkor Dabas egészségügyi központi szerepe a legtöbb alapellátási vonatkozásban elvitathatatlan.

19. ábra

Forrás: TEIR

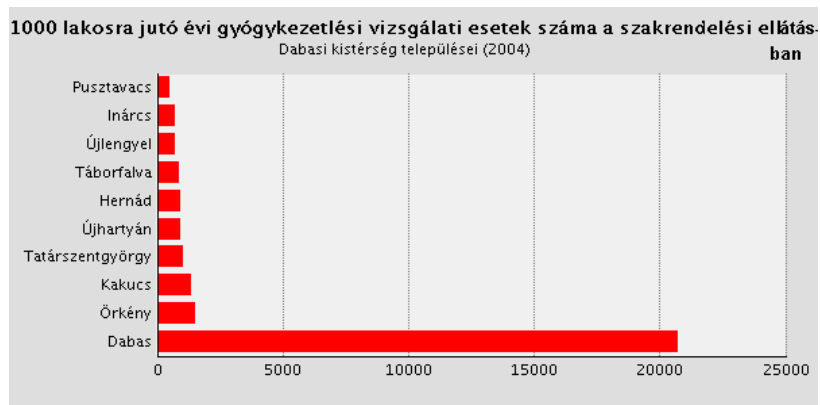
20. ábra

Forrás: TEIR

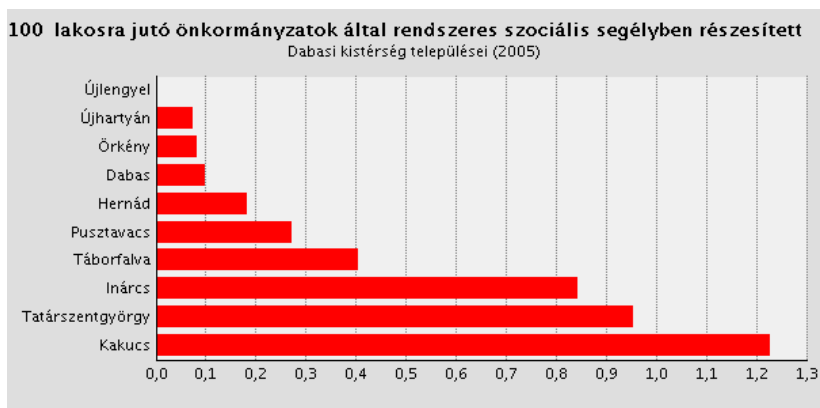
21. ábra

Forrás: TEIR

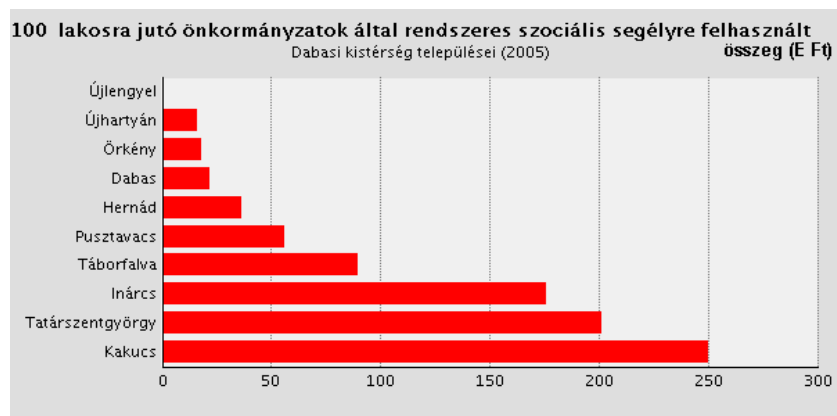
Fenti közszolgáltatási területek zömében Újhartyán kisközponti szerepei markánsak, melynek térségi igénybevétele főként a minőségi elemekkel támasztható alá. Ugyanakkor a további kiterjesztés lehetőségeit rejti magában a köz- és a magánszféra esetében egyaránt, egyrészt egyes magasabb szintű szolgáltatások kistérségi (al)központjának újhartyáni elhelyezése, másrészt új intézmények és szolgáltatások helyi kialakítása, az igények és az érdekek felmérésének eredménye függvényében (pl. szakrendelések, ügyeletek, speciális egészségügyi és szociális ellátások, szakszolgálatok, illetve bölcsőde, nyugdíjas otthon, csoportklubok, stb.). Hasonló lehetőségek a közművelődés kapcsán is kijelölhetők.

22. ábra

Forrás: TEIR

23. ábra

Forrás: TEIR

Összességében a társadalmi-gazdasági fejlettséggel összefüggő mutatók azt jelzik, hogy Újhartyán a dabasi kistérség egyik legfejlettebb települése. Ugyanakkor kisközponti funkciói zömében viszonylag szűk területeken érvényesülhetnek mind a tematikus, mind a területi hatóköröket tekintve, mivel a település elhelyezkedése és mérsékelt, lecsökkent népességkoncentráló ereje korlátozza térségi szerepeit és azok kiterjeszhetőségét. Utóbbiak pontosítására a feladatellátás és a kisközponti funkciók újhartyáni helyzetének bemutatásakor, megítélésekor nyílik mód a további fejezetekben.

2.2. Feladatellátás kistérségi szinten

Az állami tevékenység kezdete óta megoldandó feladat a különböző funkciók gyakorlásának területi kiépítése. Az egyes funkciók és feladatellátások általában más és más területiséget kívánnak meg. Az állami irányítás térbeli egységei közül objektíve létező és megkerülhetetlen történeti adottság az ország és határa, valamint a település és határa (bár az agglomerálódás és a globalizáció miatt egyik sem szilárd ma már). A közöttük kialakított irányítási egységek azonban minden esetben politikai és egyéb szempontok szerinti mérlegelés eredményeként jönnek létre. A tömegessé váló feladat-decentralizáció, valamint a társadalmi-gazdasági változások területi következményei készítetik az államokat a területi reformokra, amelyek eltérő filozófiával és módszerekkel zajlottak le szerte a világon, illetve Nyugat-Európában, és zajlanak jelenleg is a legtöbb Közép- és Kelet-európai országban, közöttük Magyarországon. A területi és közigazgatási reform egyrészt szoros kapcsolatban van egymással, másrészt kimeneteleik, eredményeik ma még nem minden vonatkozásban egyértelműsíthetők.

A kisközponti szerepek szempontjából azonban a területi, igazgatási és ellátási reformok települési, településközi (több településre kiterjedő) és kistérségi szinten értelmezhető, az

együtműködéseket e térszínen befolyásoló eredményei, változásai, hatásai a leginkább érdemlegesek. Elmondható, hogy mind települési, mind kistérségi szinten jelentős változások történtek és várhatók.

Ezek szerint a jövőben, a kormányzat szándékai szerint, a kistérségi szintű feladatellátás további erősítésére lehet számítani, mivel a település-centrikus önkormányzati rendszer elmúlt 15-17 évének tapasztalata felszínre hozott olyan feladatokat és problémákat is, amelyeket a helyhatóságok önállóan nehezen, vagy egyáltalán nem tudnak megoldani. Az ellátási színvonalban meglévő különbségek azért alakultak/alakulnak ki, mert a települések között lakosságszámban, gazdasági, társadalmi és egyéb adottságokban és lehetőségekben eltérések mutatkoznak. E hátrányok enyhítésére és a széles feladat- és hatókörből fakadó ellentmondások feloldására a társulások intézményében keresi a megoldást a kormányzat. Éppen ezért a közigazgatási reform egyik fő elemének tekintett térségi összefogás részeként, ugyanakkor jelentős ösztönzés hatására többcélú kistérségi társulások alakultak, 2007 elejére minden statisztikai kistérségben, minden települési önkormányzat részvételével. E társulások biztosítják az elvi és gyakorlati lehetőségét a területfejlesztés intézményrendszere és az alapvető lakossági közszolgáltatások biztosítása összekapcsolásának.

A közigazgatási reform egyik részeredményeként, illetve a területfejlesztés és az igazgatás újabb középszintű célterületeként a kistérségek intézményi szervezetei és fejlesztési tanácsaik 2004 őszén kezdtek megszerveződni. Egy részüket komplex kistérségek alkották, melyek egy korábbi központi pályázat nyomán – az előírásoknak megfelelően – tudtak megalakulni. A többcélú kistérségi társulások intézményesítését 2004-től jogszabály határozza meg (2004. évi CVII. tv.), és külön pályázati rendszerben tervezési és fejlesztési forrásokra is jogosultak a felvállalt feladatok és hatáskörök ellátáshoz társuló éves központi költségvetési támogatás mellett.

A kistérségi rendszer kialakításának és továbbfejlesztésének kormányzati prioritásai a következők:

- ✓ minden állampolgár számára legyenek elérhetőek a minőségi szolgáltatások,
- ✓ mérséklődjenek az indokolatlan társadalmi és területi egyenlőtlenségek,
- ✓ jelentős ráfordítás nélkül emelkedjen az önkormányzati feladatok ellátásának színvonala és
- ✓ erősödjön az önkormányzatok közti együttműködési készség.

A települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásához csatlakozó jogszabályok és a gyakorlati tapasztalatok révén e szervezetek meghatározó szereplővé léptek elő a színvonalasabb, térségi alapon szerveződő közszolgáltatások biztosítása terén. A kistérségi rendszer a kormányzat szándékai szerint alkalmas egyes oktatási és nevelési, egészségügyi, valamint szociális ellátási feladatok hosszabb távú közös szervezésére, továbbá a területfejlesztés térségi szemléletű ellátására, amelyek az együttműködések keretében általánossá váltak, illetve válnak. A megvalósítás eddigi tapasztalatai szerint ugyanakkor annak ellenére is problémák merültek fel a legtöbb kistérségben számos területen, hogy a jogbiztonság megteremtése és a normatív finanszírozás bevezetése révén viszonylag stabil és kiszámítható környezet jött létre. A problémák kezelése legtöbbször helyi konszenzuseresés révén ugyan orvosolható, azonban a kistérség-váltási kérelmek számának megnövekedése, valamint a belső konfliktusok számának növekedése is reális a további kötelező és önként vállalt önkormányzati feladatok ellátásának területi szintre történő átadásával. A kistérségi szerveződések, a települési társulások, illetve ezek fejlesztési tanácsai tevékenységének reális megítélésére azonban, illetve társadalmi-gazdasági hatásaik felmérésére csak hosszabb idejű működés és tapasztalatszerzés esetén nyílik mód.

A közoktatási, a szociális, a gyermekjóléti, az egészségügyi, a mozgókönyvtári, a belső ellenőrzési, a közigazgatási ügyintézés korszerűsítéshez hozzájáruló fejlesztési és a területfejlesztési feladatokhoz az eltérő adottságok szerint differenciált támogatásokhoz lehet jutnia a többcélú társulásoknak. A vizsgálatok és a kormányzati szándékok szerint e szervezetek alkalmasak lehetnek egyes további kötelező és az önként vállalt önkormányzati feladatok ellátására is, mint például a család-, gyermek- és ifjúságvédelem, a közművelődés, a helyi közlekedés, a közútfenntartás, a kommunális közszolgáltatási, az energia- és ivóvízellátási, valamint a vízgazdálkodási szolgáltatások színvonalasabb, szakszerűbb nyújtására. Mindezekon túlmenően a környezet- és természetvédelem, a hulladékkezelés, a gazdaság- és turizmusfejlesztés, az idegenforgalom kihívásai, valamint a foglalkoztatás támasztotta követelményeknek történő megfelelésnek is széleskörű együttműködési lehetőségeit teremtik meg a többcélú társulások.

Mindezek olyan területek tehát, amelyek a közeljövőben várhatóan kistérségi szintű megosztásra kerülnek részben felülről a megyei, részben alulról a települési szintek oldaláról. E területeken számos kisközponti funkció megragadására, betöltésére nyílik mód, amelyek kihívást és vállalást is jelenthetnek Újhartyán számára a megfelelő felkészülés és lobbytevékenység kíséretével.

III. A központi szerepkör

A településeket sokféle szempont szerint lehet osztályozni. A téma szempontjából a településhálózaton belül betöltött szerepkör alapján történő felosztást kell kiemelni. Eszerint vannak központi funkciókkal rendelkező települések (városok) és azokkal nem, vagy csak részlegesen rendelkezők (falvak).

A településhálózat egyes elemei eltérő funkciókat töltenek be a lakosság ellátásában, köztük funkcionális munkamegosztás jön létre. Míg egy falunak többnyire csak a helyi népesség ellátását szolgáló alapfunkciói vannak (pl. óvoda, iskola, orvos, bolt, stb.), addig a városok a saját határukon messze túlsugárzó, a környékbeli népesség ellátását is végző központi funkciókkal rendelkeznek (pl. középiskola, kórház, áruház, stb.). Alapvetően e funkciók tesznek egy-egy települést kiemeltté (várossá), illetve teszik a kiemelt települést (várost) egy-egy meghatározott terület központjává, befolyásolják vonzáskörzetének kiterjedését, a településhierarchiában elfoglalt helyét.

A központi funkciók jellegük szerint lehetnek ipari, kereskedelmi, közigazgatási, egészségügyi, oktatási, kulturális, szervezési és irányítási funkciók. Ezek azok a főbb területek, amelyek vonatkozásában vizsgálni kell Újhartyán jelenlegi szerepeit, illetve jövőbeli lehetőségeit a dabasi kistérség, illetve a falu egyes vonzáskörzetei vonatkozásában².

Érdeemes azonban megjegyezni, hogy a településekkel foglalkozó tudományok az utóbbi időkben ugyan egyre jobban törekedtek az ellátott funkciók mind pontosabb mérésére és a mérések egzaktságának biztosítására, ennek ellenére számos nehézség akad e téren. A funkciók összemérésére például leggyakrabban az általuk alkalmazottak számát használják, noha számos kifogás is megfogalmazható ezen eljárással szemben (pl. összemérhető-e egy település pénzügyi, egyházi és ipari szerepköre a banki alkalmazottak, az egyházi személyek, vagy az ipari munkások száma alapján?). A falvak funkcionális típusainak meghatározása ráadásul sokkal több problémát okoz a számosságból és a kevertségből adódóan is, mint a városoké.

Ugyanakkor Újhartyán megítélésében nem következtek be jelentősebb változások az 1950-60-as évek óta, amikor is a falvak gazdasági szerepköre, az ezt is tükröző foglalkozási szerkezet és az ingázás mértéke alakította ki a községek közti különbségeket. Már ekkor is a budapesti agglomeráció községei, lakóövezetei közé sorolták, amelyeket megerősítettek az 1970-80-as

---

² A vonzáskörzet valamely település központi funkciói által ellátott, kiszolgált terület. A központi funkciók intézményei a környék településein hiányoznak, vagy nem kielégítőek, így a vonzáskörzet települései rá vannak szorulva a központi településre.

évek változásai, mivel az 1970-es években a hálózati elemek kerültek a vezető helyre a funkciók megítélésében, majd a méret, a fekvés, a dinamikus térségekhez való kötődés lehetősége és az ellátottsági színvonal került előtérbe, amelyek ma is meghatározzák a demográfiai folyamatokat, a művi környezet alakulását, stb.

A falvak jelenlegi típusainak meghatározásában és elfogadottságában szintén vannak jelentős anomáliák, de hat általános meghatározottságú csoportjuk megjelölésében nagyjából konszenzus mutatkozik. Ezek: apró- és kistalvok, hagyományos funkciójú, közepes méretű agrártalvok, nagy- és óriástalvok, ipari községek, lakóövezetek falusi települései (amilyen Újhartyán is közel ezer másik településsel együtt), illetve speciális szerepkörű községek.

A budapesti lakóövezet falusi településeinek részeként Újhartyánra jellemzővé vált, hogy a foglalkoztatási átrétegződés révén, illetve az ezzel kapcsolatos ingázás megnövekedése mellett felerősödtek a lakófunkciók. Urbánussá vált a község foglalkozási szerkezete, a keresők döntő többsége Budapesten, vagy az agglomeráció más településein dolgozik napi ingázás révén, mely során – más térségekkel való összevetésben – igen szoros településközi kapcsolatok jöttek létre. A közvetlen agglomerációs településekkel szemben azonban a nagyobb arányú beköltözések és ennek demográfiai következményei jórészt elmaradtak. Viszont a műszaki infrastruktúra, a lakásállomány felszereltsége, a művi környezet általános színvonala terén Újhartyán eléri az agglomerációkkal szemben támasztott követelményeket annak ellenére is, hogy a tágabb budapesti agglomerációs zóna e keleti, délkeleti részén a lakosság életmódjában még számos rusztkus elem található (pl. kiegészítő jellegű gazdasági tevékenység, településkép, extenzív területfelhasználás, életvitel, stb.). Alföldies környezetben fekvő belső lakóövezeti lakófaluként stagnáló népesség, ipari keresői relatív túlsúly és mérsékelt ingázás jellemzi (helyi és a környező ipari foglalkoztatás is jelentős), színvonalas agrártermelés mellett (a városi piacok közelsége folytán).

3.1. A kisközponti funkciók

Fenti elméleti felvetés alapján vezethetők le a kisközponti funkciók is, amelyek egy mikrotérségre, 4-5 falura kiterjedő vonzáskörzet ellátását segítik. Ugyanakkor számos esetben inkább Dabas központi funkcióinak kiegészítéséről, megosztásáról, egyfajta alközponti szerepekről érdemes szólni, mintsem önállóan megjelenő kisközponti funkciókról. Valójában ezek együtteseként lehet értelmezni, és érdemes megvizsgálni Újhartyán kisközponti funkcióit, amelyek hasonló területeken és jellegében szerveződnek, mint a központi funkciók. Ugyanakkor a kisközponti funkciók tartóssága és erőssége nem mutat a városok központi

funkcióihoz hasonló stabilitást, hanem rövid időtávon belül is jelentkezhetnek új elemei, vagy történhetnek elvonások.

3.2. Újhartyán kisközponti funkciói és továbbfejlesztésének lehetőségei

A szakirodalmak szerint a központi funkciók jellegük szerint lehetnek ipari, kereskedelmi, közigazgatási, egészségügyi, oktatási, kulturális, szervezési és irányítási funkciók. Újhartyán kisközponti szerepeinek megítélése, további lehetőségeinek feltárása és a kiterjeszthetőség vizsgálata fenti jelleg szerinti funkciók szerint egyrészt a helyi és térségi adottságok, kapacitások, használatok elemzésére épül, másrészt az adottságokban rejlő potenciálok értékeléséből adódik. Továbbá a szakirodalmi és gyakorlati tapasztalatokból következik, valamint a helyi véleményformálók értékeléseinek és elvárásainak hasznosítására támaszkodik.

- 1) Újhartyán kisközponti funkciói gazdasági, ipari téren a legjelentősebbek és legerőteljesebbek, de ehhez tartozik a legkiterjedtebb, az egész kistérségre kiterjedő vonzáskörzet is, amely esetenként országos, sőt egyes multinacionális cégek révén nemzetközi jelentőségű is. Tetten érhető ez a helyi munkalehetőségek munkavállalási korúakhoz mért magas arányában, vagy a helyben foglalkoztatottak közül az ingázók kiemelkedő arányában. A helyben megtermelt javak szintjében, a helyi adók és a vállalkozói és lakossági jövedelmek nagyságrendjében, vagy a csatlakozó beszállítási, ellátási és a gazdaságot segítő egyéb szolgáltatások térségi kiterjedésében, magas szintű helyi igénybevételében. Ez egyes további szolgáltatásokra, vállalkozásokra és humán erőforrásokra letelepítő hatással is van, melynek különböző lehetőségeit és formáit támogatni kell.

A gazdasági kisközponti funkciót egyrészt a meglévő ipari park és a részben hozzá kapcsolódó vállalkozói aktivitás, lakossági szorgalom, másrészt a kedvező elérhetőség és a jó logisztikai lehetőségek támogatják. Ugyanakkor e szerep hangsúlyai kevésbé érzékelhetők, amely jelentősebb fellépést, lobbyerőt, szervezést követel. A gazdasági funkciók terén érdemes lehet a különböző jellegű, de tematikájában rokon elemek területi csoportosításának növelése, összetartozásának erősítése. Az ehhez kapcsolható fejlesztések tovább növelhetik Újhartyán térségi szerepeit: pl. helyi logisztikai központ, helyi és távolsági közlekedési központ (buszpályaudvar), innovációs park (=ipari-logisztikai park inkubátorházzal és innovációs szolgáltatásokkal, magasabb hozzáadott értékű termékek előállításával),

munkásszállás, kereskedelmi-szolgáltatói alközpont. E téren számos további területen van lehetőség Dabas gazdasági funkcióinak kiegészítésére, megerősítésére is.

A gazdasági funkcióhoz kapcsolódnak a turisztikai szerepek is, melyek terén a szállásszolgáltatás egyes kedvező elemeihez és a színvonalas vendéglátáshoz jelentős hiányosságok kapcsolódnak. Sok területen kiépületlenek az egyes meglévő pihenőturisztikai vonzerőkhöz kapcsolódó helyi fogadási feltételek és kapcsolódó szolgáltatások. Ezekben a meglévő hátrányokat mielőbb előnnyé kell alakítani azért is, mert a község környezetében jelentősebb turisztikai attrakciók formálódnak, olyanok, amelyek önmagában sokat javítanak a központi funkciókon, illetve más területekre kiterjedő elvonásokban is megjelenhetnek (pl. kereskedelem, irányítás és szervezés). A gazdasági funkció színesítéséhez szükséges lenne a tó környéki rekreációs terület komplex fejlesztése, amelyre érdemes falusi és térségi programokat, lehetőségeket is szervezni, mint központi elemre. A helyi közparkok állapotának javítása, a szabadidő-eltöltés helyi lehetőségeinek aktivizálása, az integrált programszervezése és kistérségi felfűzés (pl. sváb hagyományok útja, jelentősebb kisközponti kulturális rendezvény rendszeresítése, mikrotérségi közös falunapok, vagy fesztivál, stb.), valamint a kistérségi kerékpárút kialakítása további mérföldkövek.

- 2) Újhartyán kereskedelmi funkciói a helyi és az alapszintű ellátás kielégítésére terjednek ki. Ugyanakkor más funkciók erőssége, illetve további erősödése, valamint a kedvező elérhetőség bizonyos kereskedelmi tevékenységek kiterjedését is magával hozhatja. Ilyenek például a gazdasági, logisztikai szerepekhez társuló raktározási, nagykereskedelmi funkciók lehetőségei, illetve a gazdasági funkciókkal és a jó elérhetőséggel is társuló koncentrált kiskereskedelem-fejlesztés különböző opciói.

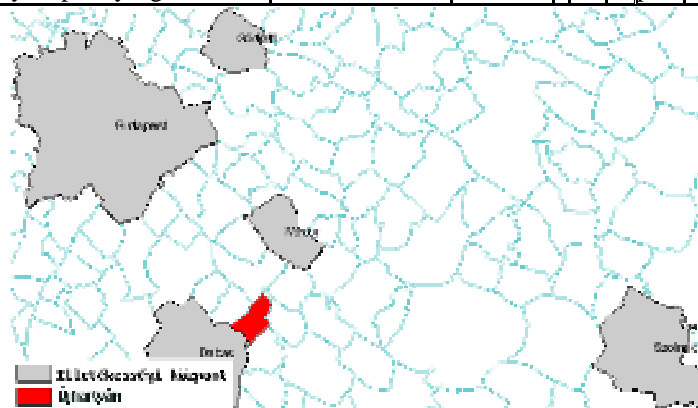
A helyben megtermelt termékek kereskedelme zömében kispiazi elosztási szerepeket biztosít, ugyanakkor Budapest és az agglomeráció ellátásának kedvező helyi lehetőségei a köztes kereskedelem fejlődését is támogatják. A szakosodott kereskedelem fejlesztése a kedvező helyi jövedelmi viszonyok, a népességnövelési szándékok, valamint a vonzerők bővítésének függvényében jelentős potenciálokat hordoz magában (kis üzletközpont, szaküzlet, kultúrcikk üzlet, pénzügyi, biztosítási és egyéb szolgáltatási helyek, diszkont, stb.). A kereskedelmi helyzet javítása a gazdasági és a lakossági ellátási funkciók erősítésének egyik kívánatos irányát jelöli ki.

- 3) Közigazgatási funkciók terén a dekoncentrált államigazgatáshoz, illetve a kistérségi feladatellátáshoz és a magasabb szintű településfejlesztéshez kapcsolódó feladatellátási helyek, centrumok kialakítása olyan lehetőség, amely hosszú távon további funkcionális erősödést alapozhat meg Újhartyán számára. Ezek átszervezése folyamatban van egyik megközelítésben a megyék és a települések (jegyzői feladatok) gyengülése és a kistérségek erősödése miatt, másik megközelítésben a feladatellátás racionalizálása miatt. Mindez kedvező lehetőségeket is teremt kisebb szervezési, intézményi, szolgáltatási adminisztratív központok újhartyáni megszerzésére (2. táblázat). E téren az ellátáshoz kötött legjobb helyi megfelelés bizonyításával alátámasztott lobbyzásra ugyanúgy szükség van, mint az adottságok elemzésére és hangsúlyozására, illetve a szükséges feltételek megteremtésére (pl. épület, helyiség, személyi feltételek, szakmai tapasztalatok, helyismeret, stb.).

2. táblázat Egyes feladatellátások területi központjai és elérhetőségük Újhartyánból

Intézmény típusa	Intézmény neve	Központ	Eljutási idő *
Tűzoltóság	Dabas	Dabas	10perc31mp
Városi Ügyészség	Dabas	Dabas	10perc31mp
Városi Bíróság	Dabas	Dabas	10perc31mp
Rendőrkapitányság	Dabas	Dabas	10perc31mp
ÁNTSZ	Dabas	Dabas	10perc31mp
I. fokú építési hatóság	Dabas	Dabas	10perc31mp
Okmányiroda	Dabas	Dabas	10perc31mp
Körzeti Földhivatal	Dabas	Dabas	10perc31mp
Gyámhivatal	Dabas	Dabas	10perc31mp
Munkaügyi kirendeltség	Dabas	Dabas	10perc31mp
Kistérség központja	Dabas	Dabas	10perc31mp
Polgárvédelmi kirendeltség	Monor	Monor	24perc30mp
APEH	Budapest	Budapest	47perc24mp
Allategészségügy	Budapest	Budapest	47perc24mp
Magyar Geológiai Szolgálat	Budapest	Budapest	47perc24mp
Erdészeti Igazgatóság	Budapest	Budapest	47perc24mp
Területi Főépítési Iroda	Budapest	Budapest	47perc24mp
Növényegészségügy	Gödöllő	Gödöllő	1óra2perc39mp
Bányakapitányság	Szolnok	Szolnok	1óra2perc38mp

Forrás: TEIR

A racionalizálással járó kényszer és a kistérségi alkufolyamatok során is alakuló új ellátási szerkezetben Újhartyánnak meg kell találnia azokat a közösen szervezendő feladatokat, amelyeket reálisan fel tud és szeretne vállalni (pl. kihelyezett építésügy, okmányiroda). Ezek kijelölése és pontosítása (pl. elhelyezési, személyi, infrastrukturális feltételek; a forrásmegosztás feltételei az ügyszám, vagy a lakosság szám alapján, stb.) után kezdődhet meg, illetve folytatódhat az ajánlkozások és lemondások kistérségi szintű érdekegyeztetési eljárása. Ennek során, az egyes területeken felkínált lemondások mellett a kijelölt vállalások vonatkozásában meg kell szerezni a központi szerepeket. Gazdaságfejlesztési, logisztikai, kereskedelmi és gazdasági tevékenységet kiegészítő egyéb szolgáltatási, területi szinten koordinált településfejlesztési, rendezvényszervezési, oktatási és egészségügyi-szociális ellátási területeken kimondottan kedvezőnek mutatkoznak Újhartyán adottságai és abból következő pozíciói.

- 4) Az egészségügy területén Újhartyán alközponti funkciói az Egészségház révén kifejezetten kedvezőek. A mikrotérségi alapellátási ügyeleti központ, az önálló gyermek- és fogorvosi ellátás, valamint a fizioterápia kellő komplexitást nyújtanak további speciális szakellátások helyi megszervezéséhez (állandó, ideiglenes, periodikus vagy alkalmi ellátásként, illetve akár magánrendeléseként is). További indoklásul szolgálhatnak az itt megjelenő betegek, illetve térségi lakosok részéről felmerülő igények, amelyek az ellátásokért ugyanarra, a már ismert helyre történő közlekedésből, illetve elégedettségéből is fakadnak.

Az egészségügyi kisközponti szerepek javítják a szociális és egyéb területen jelentkező térségi problémák helyben történő megoldásának lehetőségeit. Itt elsősorban a közhasznú társasági formában történő nappali, illetve bentlakásos ellátások megszervezésével, átvételével kapcsolatos lehetőségekről lehet szó (pl. gyermekvédelem, rehabilitációk, utógondozás, idősek otthona, bölcsőde, stb.), valamint egyéb térségi szolgáltatások alközpontjának működtetéséről (pl. gyermekjólét, családsegítés, szakszolgálatok). Ezek egyenként is jelentős térségi funkciók betöltésére adnak módot az adott területeken, ugyanakkor jellegükből adódóan általános funkcióbővítési és -erősítési hozadékaik is számottevők hosszabb távon. Mindamellet, hogy igen komoly társadalmi problémák kezelését teszik lehetővé, amely szükséges szaktudások, munkahelyek, normatívák és egyéb kapcsolódó vonzatokban, kiegészítő szolgáltatásokban is megjelennek.

- 5) A közoktatás területén az alsó fokú óvodai és általános iskolai oktatás mennyiségi és minőségi elemeiben is színvonalas és részben speciális (minősített, emelt szintű képzés, zenei képzés), amely rendelkezik mikrotérségi, sőt azon is túlmutató vonzerővel (mintegy 70 bejáró a környező településeken túl Pilisről, Dabasról és Pusztavacsról is). Ennek megerősítése és kiterjesztése (mikrotérségi oktatási központ kialakítása) részben épületáthelyezést és korszerűsítést, részben további minőségfejlesztést és átalakítást igényel az oktatás-nevelés és az integrált képzési rendszerek alkalmazása terén. Mindez, a tervezett népességnövekedéssel járó gyermeklétszám bővüléssel együtt, javíthatja a község jövőbeni helyzetét az ellátás bizonyos elemeinek kistérségi szintre kerülő megszervezése esetén is (pl. Újlengyel és Pusztavacs kisebb iskoláinak racionalizálása következtében). Az utóbbi révén kialakuló helyzeteket Újhartyán konstruktív, mások számára is elfogadható, kellően előkészített és akár a megvalósítás stádiumában lévő megoldási javaslatokkal enyhítheti. A kisközponti szerepek erősítésében ennek kiemelt jelentősége van, amiért a kapcsolódó feltételeket mihamarabb szükséges kialakítani.

A települési funkcionalitás térségi szélesítését több tényező is segítheti. Például a közoktatáshoz kapcsolódó területek és tevékenységek fejlesztése, rugalmasságának fokozása és integrációjának erősítése (pl. szakkörök és önképző körök, klubok, napközis rendezvények, civil és szülői aktivitás erősebb bevonása, kulturális hagyományok ápolása, nyitott kapuk a lakosság sportolási lehetősége propagálásával, tanuszoda, műfüves sportpálya, stb.). Továbbá a középszintű oktatáshoz kapcsolódó feladatellátási pontok kialakítása (pl. esti, vagy levelező középfokú képzések, OKJ-s képzések, különböző tanfolyamok, stb.), illetve a pedagógiai szakszolgálatok alközponti lehetőségeinek vizsgálata további lehetőségeket rejt magában.

- 6) Újhartyán kulturális és közművelődési kisközponti funkciói részlegesek. E területek fejlesztése a gazdasághoz kapcsolt turisztikai funkciók kiterjesztésének figyelembe vételével ajánlott. A sváb hagyományokra és az önszerveződő, alulról jövő elképzelésekre erőteljesebben szükséges az önkormányzatnak építenie. Ezen a területen a kisközponti szerepeket leginkább egy kiragadott és megfelelően 'körülbástyázott' rendezvény, valamint egy a köré szervezett, egyes elemeiben is jelentős érdeklődésre számot tartó programsorozat rendszeresítése és 'térségesítése' alapozhatja meg (mikrotérségi falunap, térségi hagyományőrző hét, stb.). Ennek nagyon jók a helyi alapjai, amelyek épülhetnek a sváb hagyományokra, illetve a

korábbi juniális mikrotérségi tapasztalataira, továbbá kedvező feltételeket teremt hozzá az új és korszerű kultúrház és a modern faluközpont, mint közösségi tér egyaránt.

A tervezett népességszám növekedés révén várható a helyi kulturális fogyasztás és szokások átalakulása is, amelyek kielégítésére zömében a közeli városok nyújtanak lehetőséget. Ugyanakkor a feltételezhetően megnövekvő igények helyi vonzatai tekintetében is új irányok és lehetőségek megteremtésére lesz szükség. Ezek végig gondolása és formába öntése a faluházigazda, a rendezvényszervezők (klubvezetők, szakkörvezetők, stb.), a kapcsolódó intézményvezetők, önkormányzati bizottság és civil szervezetek ötletfórumát, valamint szoros és folyamatos szervezési, megvalósítási együttműködését igényli.

- 7) Szervezési és irányítási funkciók terén Újhartyán kedvező adottságokkal és általános helyzettel rendelkezik, ugyanakkor messze nem használja ki az ebben rejlő lehetőségeket. Ezek kiterjednek a társadalmi-gazdasági élet minden területére és jelentősebb helyi, térségi politikai konzekvenciákkal is bírnak, ugyanakkor számos elemében kívül állnak a kötelező önkormányzati feladatkörökön.

Főként a gazdaságirányítás, a közigazgatás- és térség-szervezés, a településirányítás, az egységes település- és térségmarketing, a település- és változásmenedzselés, a feladatellátásokkal kapcsolatos átszervezés, a társadalmi részvétel és az érdekegyeztetés mechanizmusai, a pályázatok révén is formálódó beruházási és fejlesztési projektvezetés, -koordinálás és -végrehajtás, valamint az egyéb konzorciális és településközi együttműködések kérdései igen aktuálisak napjainkban. E területek legnagyobb részében kedvező az erőforrások kombinációja Újhartyánban, ugyanakkor a fellépés egységessé és rendszeressé tételével, a térségi szemlélet, együttműködések és retorika erősítésével, valamint a kompromisszumkészség kiterjesztésével javítható az irányítási és szervezési hatékonyság, amely a község kisközpontként való megjelenésének és térségi elfogadásának egyik igen fontos záloga.

IV. Következtetések

Újhartyán jelenleg is számos területen tölt be kisközponti funkciókat, amelyek kedvező társadalmi-gazdasági adottságaira és az azokban meglévő mikrotérségi hatókörű szerepeire, vonzására épülnek. A település adottságaiban rejlő lehetőségek, illetve a tervezett népességnövekedéssel járó hatások kedvezően érintik a kisközponti funkciók kiterjeszhetőségét, jellegeinek bővítését.

A gazdasági funkciók a legmarkánsabbak, területi hatókörük a legszélesebb, ugyanakkor a kedvező adottságok számos kiegészítő elemmel való kiszélesítésének a lehetőségét tartalmazzák, igénylik. Ezek leginkább a logisztika, a gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatások, a kereskedelem, a humán erőforrások és a turizmus területeire utalnak, valamint ezek szervezésének és irányításának erősítésére. E területek fejlesztése, belső kohéziójának növelése, valamint területi integrációjának támogatása megsokszorozza Újhartyán gazdasági kisközponti funkcióit.

Kiemelkedő Újhartyán egészségügyi és közoktatási kisközponti szerepei is. Ezek részben az Egészségház szolgáltatásainak, részben a színvonalas és speciális óvodai és általános iskolai nevelésnek és oktatásnak a térségi vonzásából fakadnak. Lakossági ellátási szempontból jelentőségük kiemelkedő, egyenként is jelentős térségi funkciók betöltésére adnak módot, ugyanakkor számos területen van itt is lehetőség a kiszélesítésre, illetve megerősítésre. Ilyenek az igények alapján megszervezhető további szakrendelések és magánrendelések, valamint egyes szociális és új ellátások, illetve a középfokú oktatáshoz kapcsolódó feladatellátási pontok, vagy az integrált területi és képzési rendszerfejlesztések.

A kereskedelmi, a szervezési és az irányítási kisközponti funkciók terén jelentősek, ugyanakkor részben kiaknázatlanok Újhartyán lehetőségei, amelyeket kiemelkedő adottságai alapoznak meg. Előbbit a kedvező jövedelmi viszonyok, az erős gazdasági funkciók, a közeli jelentős fogyasztópiacok és a kitűnő elérhetőség, míg utóbbiakat a kiemelkedő helyi aktivitások, a rendelkezésre álló képességek, kezdeményezések és képzett humán erőforrások. A gazdasági és a lakossági ellátási funkciók erősítésének egyik jelentős tartalékterülete a kereskedelmi funkciók fejlesztése, míg a szervezési és irányítási funkciók hatékonysági elemeinek javítása jelentősen hozzájárul a kisközponti funkciók erősödéséhez.

Mérsékelt kisközponti funkciókkal rendelkezik Újhartyán közigazgatási és kulturális téren. Az előbbi területen zajló változások, racionalizálások számos problémát és kényszerű megoldási kompromisszumokat jeleznek a kistérségi szinttel, ugyanakkor kedvező

lehetőségeket is teremtenek egyes szervezési, intézményi, szolgáltatási adminisztratív központok újhartyáni megszerzésére (pl. kihelyezett építésügyi, okmányirodai kisközponti feladatok, koordinált település-, illetve terület- és vidékfejlesztés, stb.). Utóbbi estében átlagosak az adottságok, ugyanakkor olyan hagyományok és tapasztalatok állnak helyben rendelkezésre, amelyek az alulról érkező együttműködések fokozásával, valamint a kultúra-fogyasztási szokások változásával és növekedésével jelentős kisközponti szereplehetőségeket sejtetnek kulturális téren, a közeli jövőben.

A kisközponti funkciók területi hatókörének tekintetében három jellegzetes domináns vonzaskör rajzolódik ki a dabasi kistérségen belül. Dabas központi funkció a legtöbb területen elvitathatatlanok és kiterjednek az egész kistérségre (nyugati irányban azon túl is), ugyanakkor számos területen mutatkozik lehetőség annak kiegészítésére. Ezek betöltésére több településnek is vannak kedvező adottságai és lehetőségei.

Dabas háttértelepülései a vonzasköröket tekintve a kistérség déli részén Örkény város és annak kisközponti funkciói köré szerveződnek: Pustavacs, Táborfalva és Tatárszentgyörgy. A kistérség északi részén azonban több település is meghatározó, és rendelkezik jelentősebb, kisebb-nagyobb területi kiterjedésű funkciókkal. Közülük is Inárcs, Újhartyán és Hernád emelhető ki.

A kisközponti funkciók azonban nem függetlenek a népességszámtól, a természeti és domborzati adottságoktól, a nagytérségi elhelyezkedéstől és a térségen belüli helyzettől, a társadalmi-gazdasági fejlettségtől, valamint folyamatainak területi szerveződésétől, illetve gravitációs terétől, továbbá az igazgatási-szervezési és politikai helyzettől, érdekérvényesítési eredményektől. Ezek együttes vizsgálata Újhartyán kisközponti szerepeinek realitására hívja fel a figyelmet az öt település alkotta mikrotérségben.

Hernádot és Újlengyelt jelentős történeti kötelékek és társadalmi-gazdasági kapcsolatok kötik Újhartyánhoz (1946-ig egy település), míg Kakucsot számos közös fejlesztés és együttműködés. E települések elvi és gyakorlati támogatása jelentősen javítja az alkupozíciókat Dabas és Örkény vonatkozásában a kistérségi feladatellátások, szervezések és funkciómegosztások terén. Illetve megteremti a lehetőséget Inárcs mikrotérségi integrálására is, amely alapvetően kistérségen belüli peremi helyzetéből adódik, de Újhartyánhoz képest kedvezőtlenebb társadalmi-gazdasági adottságok is jellemzik a legtöbb területen. Utóbbi Hernád esetére is igaz annak ellenére, hogy Újhartyánál jelentősebb népességet koncentrálnak, ugyanakkor központi funkciói is gyengébbek.

Ezek alapján Dabas önálló központként jelenik meg a kistérségben, míg Örkény mellett Újhartyán a kistérség két, déli, illetve északi kiskörzetének tölti be az ellátási és egyéb kisközponti funkcióit. Utóbbi azonban a jelentősebb társ-kisközpontok (Inárcs és Hernád) kiegészítő szerepeivel és szolgáltatásaival együtt.

V. Felhasznált irodalom

- ÁGH A. – NÉMETH J. (szerk.) 2003: *Kistérségi közigazgatás*. (szakértői tanulmányok). MKI, Budapest.
- BELUSZKY P. 2002: A magyarországi városhálózat átformálódása 1990 után. In: RADNÓTI É. (szerk.): *Regionális fejlődés Európában és Magyarországon*. – *Stratégiai Füzetek*. 2002. 12. Budapest, MEH STRATEK. 53-77. o.
- BELUSZKY P. 2001: Magyarország térszerkezete és településhálózata. In: BELUSZKY P. – KOVÁCS Z. – OLESSÁK D. (szerk.): *A terület- és településfejlesztés kézikönyve*. Budapest, Ceba. 26-54. o.
- BELUSZKY P. 2001: *A Nagyalföld történeti földrajza*. Budapest – Pécs, Dialóg Campus.
- BELUSZKY P. 1999: *Magyarország településföldrajza*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- BELUSZKY P. 1966: Az alföldi városias jellegű települések központi szerepköre. – *Földrajzi Értesítő*. XV. 329-345. o.
- BELUSZKY P. ET AL 2002: *Táj, település, régió*. Budapest, MTA TK – Kossuth.
- Beluszky P. – Sikos T. T. (1982) *Magyarország falutípusai*. Budapest, MTA FKI. 167. o.
- DÖVÉNYI Z. 2003: A településrendszer fejlődése és sajátosságai. In: Perczel Gy. (szerk.): *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 521-532. o.
- ENYEDI GY. 1999: A magyar településfejlődés integrációs kihívásai az ezredfordulón. In: CSONTOS J. – LUKOVICH T. (szerk.): *Urbanisztika 2000*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 117-125. o.
- FALUVÉGI A. 2004: Kistérségeink helyzete az EU küszöbén. – *Területi Statisztika*. 5. 434-458. o.
- G. FEKETE É. 2002: A kistérségi szintről praktikusán. – *Comitatus*. 2001. 11. 14-26. o.
- HAJDÚ Z. 2001: *Magyarország közigazgatási földrajza*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- HORVÁTH M. T. 2002: *Helyi közszolgáltatások szervezése*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- IDEA kistérségi munkacsoport eredményei.
- KISS J. P. 2003: A kistérségek 2000. évi GDP-jének becslése. In: NEMES NAGY J. (szerk.): *Kistérségi mozaik (Tanulmányok)*. Regionális Tudományi Tanulmányok 8. Budapest, ELTE RFT – MTA-ELTE RTK. 39-54. o.
- KOVÁCS Z. 2002: Az urbanizáció jellemzői Kelet-Közép-Európában a poszt szocialista átmenet idején. – *Földrajzi Közlemények*. 1-4. 57-77. o.
- KOVÁCS Z. 2001: A települések fejlődése. In: BELUSZKY P. – KOVÁCS Z. – OLESSÁK D. (szerk.): *A terület- és településfejlesztés kézikönyve*. Budapest, CEBA Kiadó. 67-91. o.
- KŐSZEGFALVI GY. 2004: *Magyarország településrendszere. Történelmi vázlat településrendszerünkről*. Pécs, Alexandra Kiadó.
- KŐSZEGFALVI GY. – TÓTH J. 2002: Általános településföldrajz. In: TÓTH J. (szerk.) *Általános társadalomföldrajz I*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó. 423-484. o.
- NAGY E. 2000: Globális stratégiák és lokális válaszok a kiskereskedelemben. In: HORVÁTH GY. – RECHNITZER J. (szerk.): *Magyarország területi folyamatai az ezredfordulón*. Pécs, MTA RKK. 354-373. o.

- NAGY G. 2003: A gazdasági fejlettség minőségi elemeinek szerepe és mérési lehetőségei. In: NEMES NAGY J. (szerk.): *Kistérségi mozaik (Tanulmányok)*. Regionális Tudományi Tanulmányok 8. Budapest, ELTE RFT–MTA-ELTE RTK. 87-105. o.
- NÉMETH N. 2003: A kistérségi tagoltság regresszióelemzése. In: Nemes Nagy J. (szerk.): *Kistérségi mozaik (Tanulmányok)*. Regionális Tudományi Tanulmányok 8. Budapest, ELTE RFT – MTA-ELTE RTK. 107-128. o.
- PÁLNÉ KOVÁCS I. 2001: *Regionális politika és közigazgatás*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs.
- PERCZEL GY. (szerk.) 2003: *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza*. Budapest, ELTE Eötvös.
- RECHNITZER J. 2004: A városhálózat és a régiók formálódása. – *Magyar Tudomány*. 2004. 9. 978-990. o.
- RECHNITZER J. 2002: A városhálózat az átmenetben, a kilencvenes évek változási irányai. – *Tér és Társadalom*. 2002. 3. 165-183. o.
- SZIGETI E. (szerk.) 2001: *Régió, közigazgatás, önkormányzat*. MKI, Budapest.
- SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. 2001: Vidékkutatás előzményekkel és tényekkel. – *Tér és Társadalom*. 2001. 1. pp. 71-85.
- SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. 2006: Relations in the space: methods for the research of rural area structure. – *Discussion Papers*. 51. Pécs, Centre for Regional Studies. 58. o.
- TÓTH G. 2004: Autópályák és a városi fejlődés. – *Tér és Társadalom*. 2004. 2. 37-50. o.
- TÓTH Z. 2004: *Közigazgatási reform az EU-csatlakozás tükrében*. Magyar Közigazgatás 1. 4-9. pp.
- VEREBÉLYI I. 1995: *A helyi önkormányzati rendszer fejlődésének főbb irányai*. Magyar Közigazgatás 2. 65-78. pp.
- VEREBÉLYI I. szerk. 2000: *Egy évtized önkormányzati mérlege és a jövő kilátásai*. MKI, MTA PTI, MTA RKK, Budapest-Pécs.